

Dr. Turgay Bülent Göktürk, 1961 yılında İzmir’de doğdu. Kara Harp Okulu, Kara Harp Akademisi ve Silahlı Kuvvetler Akademisi’nde eğitim gördü. Kurmay subay olarak TSK’nın çeşitli birliklerinde karargah subayı ve komutanlık görevlerinde bulundu. Kara Harp Akademisi ve Azerbaycan Harp Akademisi’nde (Baku) öğretim görevlisi olarak çalıştı. Kıbrıs’ta Kurmay Albay olarak 28. Tümen Kurmay Başkanlığı ve KKTC Güvenlik Kuvvetleri 1. Alay Komutanlığı görevlerini yapmayı müteakip, 2007 yılında kendi isteği ile TSK’dan emekli oldu.

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi’nde tamamladığı doktora eğitiminde, tez çalışmasını “1974 öncesi Türkiye’nin Kıbrıs politikalarındaki vizyonu ve uygulamaları” konusunda yaptı. 2009 yılında merhum Rauf R. Denktaş’ın önsözünü yazdığı, “Enosis’in Doğuşu ve Düşünmeden Eyleme Geçişi-1931 İsyanı” isimli kitabını yayınladı. Muhtelif makale ve bildirileri bulunan Dr. Göktürk, 2008 yılından beri Doğu Akdeniz Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanlığı (Gazimagusa/KKTC)’nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Dr. Turgay Bülent GÖKTÜRK

Amerikan Basınında
İZMİR YANGINI 1922

İstanbul, 2016

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 91

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Çağlar Yalçın

Birinci baskı: Şubat 2016, İstanbul
Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 160

ISBN: 978-605-4534-84-5

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 10614

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86
GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com
info@tarihcikitabevi.com

Dr. Turgay Bülent GÖKTÜRK

Amerikan Basınında
İZMİR YANGINI 1922

İstanbul, 2016

Carihçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ.....	11
AMERİKAN BASININDA YANGIN ÖNCESİ.....	13
FRANSIZLARA İNGİLİZ UYARISI.....	17
YANGINLA İLGİLİ HABERLER VE İDDİALAR.....	19
YUNANLILARIN GÖZÜYLE İZMİR'DE TRAJEDİ.....	27
MARK O. PRENTİSS'İN İZLENİMLERİ “Bir Şehrin Yok Oluşunun Hikâyesi”	33
MÜLTECİLERLE İLGİLİ HABERLER VE İDDİALAR	42
AMİRAL BRİSTOLA GELEN TELGRAF VE AMERİKAN GÖRÜŞÜ	71
DİNSEL BAKIŞ AÇISI VE PİSKOPOS JAMES CANNON	74
DR. ESTHER LOVEJOY'UN İDDİALARI	84
ANADOLU HALKININ DURUMU.....	90

YANGININ SORUMLULUĐUNUN TÚRKLERDE OLMADIĐI GÖRÚŐÚ	91
TİCARİ KAYIPLAR	108
GERİ DÖNÜŐ	111
SONUÇ	112
EKLER	117
KAYNAKÇA	153
DİZİN	155

ÖNSÖZ

9 Eylül 1922 tarihi; özgürlüğü ve bağımsızlığı için yola çıkan Türk Ulusu'nun Mustafa Kemal'in gösterdiği hedef doğrultusunda zaferle taçlandığı bir gün olması nedeniyle, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda özel bir yere sahiptir. İşte bu önemli olayın, Türk Ordusu'nun İzmir'i yeniden ele geçirişinin hemen dört gün sonrasında, 13 Eylül'de meydana gelen ve yabancı kaynaklarda Büyük İzmir Yangını (Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan felaket, İzmir'in tüm ekonomik, sosyolojik ve fiziksel görüntüsünü değiştirmiştir. İzmir'in Türk ve Yahudi mahalleleri dışındaki üçte ikisinin yanması ile sonuçlanan bu olayın ne şekilde başladığı, günümüzde bile tartışılan, üzerinde incelemeler yapılan bir konudur. Bu konuda Amerikan arşiv belgeleri, Fransız kaynakları ve basını ile İngiliz basını araştırmacılar tarafından incelenerek, soru işaretlerine yanıt aranmıştır. Bu çalışmada da dönemin Amerikan basını, özellikle de o dönem konuya özel ilgi gösterdiği görülen *The New York Times* gazetesi temel alınarak incelenmiş ve İzmir Yangını ile birlikte yangın sonrası İzmir'in ve mültecilerin durumuyla ilgili Amerikan basını yorumlarına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili Amerikan gazete arşivlerinin taranması sonucu elde edilen yangın ve sonrası ile ilgili haberlerin Türkçeye tercümesinde, herhangi bir yanlışlığa meydan

vermemek adına özel ilgi gösterilmiş ve farklı kişiler tarafından teyidi sağlanmış, direkt alıntılarda “Constantinapolis, Smyrna” v.b. yer isimlerinin orijinal metine sadık kalma adına tercümesi yapılmamıştır.

Doktora eğitimi sürecinde başladığım çalışmanın bu noktaya gelmesinde beni yüreklendiren değerli hocam Prof. Dr. Kemal Arı’ya, İngilizce haber metinlerinin tercümesi konusunda yardımcı olan oğullarım A. Serkan ve M. Sercan Göktürk’e ve her zaman olduğu gibi bu çalışmamda da desteğini esirgemeyen eşim Süheyla Göktürk’e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

9 Eylül 1922, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı için çok önemli bir tarihtir. Bu tarihin önemini 10 Eylül’de İzmir’e gelen Mustafa Kemal, Hükümet Konağı’nda yaptığı konuşmada “*Bu başarı ulusundur*” sözleriyle nitelendirmiş ve Türk ulusu ile onun kahraman ordusuna şu mesajı yayınlamıştı; “*Büyük ve necip Türk Milleti! Akdeniz, askerlerimizin zafer şarkıları ile dalgalanıyor. Anadolu’nun kurtuluş zaferini tebrik ederken sana İzmir’den, Bursa’dan, Akdeniz ufuklarından ordumuzun zafer selamını da takdim ediyorum.*”¹

Bu tarihin öneminin sadece Türk ulusu için geçerli olmadığını da Pakistan lideri Muhammed Ali Cinnah’ın 11 Eylül 1922’de Londra’da yaptığı konuşmadan anlama olanağı buluyoruz; “*Ne bizi ne de her kıtada yaşamakta olan esir ve mazlum milletleri bundan sonra tutamayacaksınız. Mustafa Kemal ve Türkler ki kendileri için hazırlanan tabutu istilacıların başlarına geçirmişlerdir, şimdi dünyada başına tabutlar geçirilecek başkaları da benzer sonuçlara hazırlanmalıdırlar.*”

İşte bu önemli olayın, Türk ordusunun İzmir’i yeniden ele geçirişinin hemen dört gün sonrasında, 13 Eylül’de meydana gelen ve yabancı kaynaklarda Büyük İzmir Yangını (Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan felaket, İzmir’in

1 Kemal Arı, Üçüncü Kılıç, Zeus Kitapevi, İzmir, Eylül, 2010, s.294.

tüm ekonomik, sosyolojik ve fiziksel görüntüsünü değiştirmiştir. Ermeni mahallesinde birden fazla yerde aynı anda başlayan yangın yaklaşık dört gün devam etmiştir. O dönemin şehir merkezi olan bugünkü Fuar Alanı'nın bulunduğu bölgenin tamamen tahrip olması, bir başka ifadeyle İzmir'in Türk ve Yahudi mahalleleri dışında üçte ikisinin yanması ile sonuçlanmıştır. ABD'nin İzmir başkonsolosu George Horton'un “*Selanik'te konsolosluğum sırasında Bulgarlar ve Almanlar tarafından bombalandım ve resmi kariyerim süresince fırtınalı çok denizaltı ve yangın deneyimlerim olmuştur ama ben hayatımda Smyrna (İzmir) Felaketi kadar bir yıkım görmedim*” ifadeleriyle nitelendirdiği bu olayın ne şekilde başladığı konusundaki tartışmalar, birçok akademisyenin Amerikan arşiv belgeleri³, Fransız kaynakları⁴ ve basını ile İngiliz basını⁵ üzerinde araştırma yapmalarına gerekçe olmuştur.

2 NYT, 20 Eylül 1922 (Atina kaynaklı haber)

3 İbrahim Erdal, “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21, Bahar 2009,

4 Oktay Gökdemir, “Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını”, *ÇTTAD*, VI/15, (2007/Güz), s.s.19-38

5 Vehbi Emre Yıldırım, “İngiliz Basınına Göre İzmir Yangını ve Göçmenlerin Durumu”, Doktora Çalışması, Dönem Ödevi, 2010.

AMERİKAN BASININDA YANGIN ÖNCESİ

Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi Amerikan basını da yakından takip etmekte idi. Yunan ordusunu Anadolu'dan atarak 9 Eylül'de İzmir'e giren Türk ordusunu ve bu ordunun başkomutanı Mustafa Kemal'in 10 Eylül'de İzmir'e girişini "*İzmir, Kemal Paşa'nın Girişini Karşıladi*"¹ başlığıyla okuyucularına duyuran 12 Eylül 1922 tarihli NYT, haberine "*Milliyetçilerin lideri Mustafa Kemal Paşa dün İzmir'e girdi. Şehir mükemmel dekore edildi ve yüz binlerce insan tarafından zaferin şefi ilan edildi*" ifadeleriyle devam ediyor ve Mustafa Kemal'in resimlerini taşıyan büyük bir kalabalığın kırmızı bayraklarla süslenmiş dükkân vitrinleri ile arabaların bulunduğu bir ortamda, birçok kişinin yaşamı boyunca unutamayacağı bir geçit töreninin yapıldığını yazıyordu.

Şimdi Türk ordusunun zaferinden söz eden gazete, yaklaşık iki yıl önce, 5 Temmuz 1920 tarihindeki yayınında, "*22 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'nın Ulusal Güçleri'ne (Kuvva-i Milliye) karşı başlatılan Yunan saldırısı, güneyden gelen Yunan birlikleriyle Cuma günü Marmara'da Bandırma'ya çıkan birliklerin 2 Temmuz'da Balıkesir*

---

1 NYT, 12 Eylül 1922 (11 Eylül 1922, İzmir kaynaklı haber)

Ömerköy'de birleşmesiyle sona erdi. 15 gün süreceği öngörülen bu harekât, ulusal güçlerin ezilmesiyle on bir gün içinde başarıyla tamamlandı”² ve “Yunanlılar İzmir'in yaklaşık 100 mil kuzeydoğusunda bulunan Balıkesir'in işgal edilmesinden önce yapılan savaşta Türklerin zayıtının 2,500 ve esir sayısının da 1,600 olduğunu, halkın kendilerini Balıkesir'de hoş karşıladığını iddia etmektedirler. Türk ulusalcılarının Yunanlıların hızlı ilerleyişi karşısında cesaretlerinin kırıldığı görülmektedir”³ şeklindeki haberleriyle, San Remo'da hazırlanan ve Paris'te Osmanlı temsilcisi Tevfik Paşa'ya imzalatılan Sevr taslağının kabul edilmesini sağlamak amacıyla İtilaf devletlerince ileri sürülen Yunan ordusunun 22 Haziran 1920'de başlattığı harekâtın başarısını duyuruyordu. Gazetenin bildirdiği Yunan ileri harekâtı sonunda direnme gücü kalmayan Osmanlı devleti Sevr'i kabul ediyor, ancak gazetenin yukarıda “Yunanlıları hoş karşıladığını” iddia ettiği halk ile “cesaretlerinin kırıldığını” belirttikleri

2 NYT, 5 Temmuz 1920 (4 Temmuz 1920 Atina kaynaklı haber)

3 NYT, 5 Temmuz 1920 (3 Temmuz 1920 İstanbul kaynaklı haber)

KAYNAKÇA

Gazeteler ve Dergiler

The Nation
The New York Times
The Hartford Courant
The Times
The Turkish Times
Los Angeles Times
Chicago Tribune
Exchange Telegraph

Makaleler ve Kitaplar

ARI, Kemal, *Üçüncü Kılıç*, Zeus Kitapevi, İzmir, Eylül, 2010.
ERDAL, İbrahim Erdal, “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir’in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu”, Karadeniz Araştırmaları, C. VI, S. 21, Bahar 2009,
GÖKDEMİR, Oktay, “Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını”, ÇTTAD, VI/15, (2007/Güz), s.s.19-38

- HORTON, George, *The Blight of Asia (Asya'nın Belası)*, "An Account of the Systematic Extermination of Christian Populations by Mohammedans [Turks] and of the Culpa-bility of Certain Great Powers; with the True Story of the Burning of Smyrna", New York, 1926.
- KIRIŞMAN, Mustafa, "Fransız Basınında İzmir Yangını Üze-rine Bazı Değerlendirmeler", **ÇTTAD**, X/22, (2011/Bahar), s.s.77-93.
- POWELL, E. Alexander, "The Struggle for Power in Moslem Asia," The Century Co., New York & London, 1923.
- YILDIRIM, Vehbi Emre, "İngiliz Basınına Göre İzmir Yangı-nı ve Göçmenlerin Durumu", Doktora Çalışması, Dönem Ödevi, 2010.

DİZİN

A

Adams, 52.

Amerikan Kadınlar Hastanesi, 84.

Amerikan Kadınları Hıristiyan Birliği, 62.

Atlantis, 27, 30.

B

Barnes, Maynard B., 58, 103.

Bekir Sami, 29.

Bristol, Mark L., 7, 23, 42, 45, 68, 70, 71, 72, 73, 91, 96, 97, 103, 113, 114.

C

Cannon, James, 7, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83.

Carden (Amiral), 29.

Casey, 68.

Cenova, 85.

Chlos, 67.

Christie, Jean, 62.

Cinnah, Muhammed Ali, 11.

Ciraolo, 46.

Clafin, 53.

Covo, Archer J., 87.

Crosdy Bach, 108.

D

Dafni, 55.

Davis, Clafin, 34, 53, 98.

Denikin (General), 30.

Desprey, Franchet, 29.

Dotsoh, 68.

Dumesnil, 94.

E

Edsall, 36, 51, 58, 60, 67.
Exchange Telegraph, 49, 50,
153.

F

Farrere, Claude, 29.
Fethi Bey, 41, 66.
Fisher, E. M., 58, 60, 61, 62.
Franklin-Bouillon, Henry,
29.

G

Gaulis, Berthe George, 29.
George, Lloyd, 30, 102.
Gilliam, Florence, 105, 106.
Greek Daily, 27, 30.
Grescovich, Paul, 97.

H

Halide Hanım, 29.
Haskell, 106.
Hepburn, Arthur J., 34, 35,
42, 45, 97, 103.
Horton, George, 12, 23, 48,
62, 113, 114.
Hrisostomos, 75.
Huges, 75.

I

Iron Duke, 57.
İsmet Paşa, 105.

J

Jacob, E. O., 58.
James, Edwin L., 7, 74, 75,
76, 77, 79, 81, 83, 106,
107.
Jaquith, H.C., 53, 56, 68,
69, 80.

K

Kazım Paşa, 35, 101.
Kilkos, 54.

L

Lachlan, Mc., 57, 58.
Lamartin, 43.
Lawrence, 53, 55, 58, 60,
97.
Litchfield, 38, 56, 65, 87,
101.
Los Angeles Times, 66, 83,
153.
Lovejoy, Esther, 7, 84, 85,
86, 87, 89.
Lowe, Stephen E., 45.

M

Maine, 92, 93.
Manhattan Island, 68.
Manola, John, 48, 49.
McCurthy, Justin, 107.
Merill, 54.
Mills, Minnie M., 21, 22.
Minary, 92.
Montagu, 30.
Moss, Arthur, 105, 106.
Mustafa Abdulhalik, 15.

N

Northcliffe (Lord), 30.
Nurettin Paşa, 15, 48, 52.

P

Park, James Loder, 106, 107.
Parker, 92.
Pelle, 94.
Perry, 90.
Phillips, 71.
Pierre Loti, M., 29.
Polyzoides, Adamantios Th.,
27, 28, 29, 30, 33.
Pontus, 28.
Post (Dr.), 20, 98.
Powel, E. Aleksander, 115.
Prentiss, Mark O., 7, 26, 33,
34, 35, 36, 37, 38, 39,

40, 41, 48, 60, 63, 64,
96, 103, 113, 114.

Propontis, 66.

R

Reading (Lord), 30.
Rhdes, John B., 61.

S

Sacopoulo, Catherine, 114.
San Remo, 14.
Schinasi, Leon, 23.
Sevr, 14.
Simpson, 20, 23, 44, 58, 60.
Skatziris, Constandinos, 87,
88.
Somilas, 96.
Standard Oil, 58.
Stephenson, A.B., 93.
St. Joseph's Koleji, 108.
St. Louis, 45.

T

The Hartford Courant, 25,
52, 153.

V

Venizelos, 57.
Vittie, M. C., 109.

W

Walters, 56.

Washington, 23, 42, 69, 71,
78, 79, 91.

Whittal, Donald, 92.

Winona, 46, 49, 56.

Wolleson, 97.

Y

Yakın Doğu Kurtarma Ekibi,
98.

Yusuf Kemal Bey, 29.

Z

Zafiru, 75.